

• DE ZWERFSTEEN

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

HVS

www.historischeverenigingsteenderen.nl

*“Kerkje Olburgēn
waarlijk eene trouvaille”*

- Waterwerk; erfgoed van Waterschap Rijn en IJssel
- Vliegtuigcrash in Baak, 1943
- Aanleg Kerkhof Baak

• 2013-2

Historisch gezien hebben we een belangrijke periode in onze geschiedenis achter de rug; eerst werd er in Rome een nieuwe paus, uit Argentinië afkomstig, gekozen en sinds eind april hebben we in ons land een nieuwe koning en koningin; Koning Willem Alexander en koningin Maxima. Onze nieuwe koningin is zoals iedereen wel weet ook van Argentijnse origine en sinds lange tijd is er weer een kroonprinses, prinses Amalia. Wat een veranderingen al in de eerste helft van 2013, een heerlijke tijd voor mensen met geschiedkundige interesses en dat zijn de leden van de Historische Vereniging natuurlijk bij uitstek. We zijn nog niet eens op de helft en wat staat ons nog te wachten de tweede helft van dit jaar? We willen onze "oude" koningin Beatrix, inmiddels prinses, bedanken voor de lange periode dat zij onze koningin was, een periode die er voor ons een van vrede was.

Dat vrede niet zo vanzelfsprekend is, realiseren we ons pas goed als we stilstaan bij de Tweede Wereldoorlog en met name wat zich aan het

einde van deze oorlog in onze gemeente heeft afgespeeld. In Baak wordt op vrijdag 28 juni a.s. een herdenkingsmonument in de vorm van een luistersteen onthuld, als herinnering aan en als uiting van respect naar de slachtoffers, die kort na de bevrijding, als gevolg van twee granaatinslagen, alsnog zijn omgekomen. Deze luistersteen, ter nagedachtenis aan de slachtoffers rond het einde van de Tweede Wereldoorlog, vormt onderdeel van de Liberation route en is dankzij de doortastendheid van de initiatiefgroep tot stand gekomen. Aansluitend hierbij vindt u nog een artikel van Marinus Harenberg over zijn oorlogsherinneringen aan het einde van de Tweede Wereldoorlog in Baak en omgeving.

Tot slot rest mij nog u veel leesplezier en een goede en mooie zomer toe te wensen. Ik hoop u bij een van onze volgende bijeenkomsten van de Historische Vereniging te mogen verwelkomen.

Gerard Huetink,
voorzitter ■

Luisterplek Baak

Zoals u inmiddels ongetwijfeld heeft gehoord of gelezen, wordt op 28 juni een gedenksteen in Baak officieel onthuld. Het gaat hier om een herdenkingsmonument in de vorm van een (luister)steen als herinnering aan en uiting van respect naar de slachtoffers, zoals deze kort na de bevrijding - als gevolg van een tweetal granaatinslagen - alsnog zijn omgekomen. Voorafgaand aan de officiële onthulling van dit monument, zal een bijeenkomst plaatsvinden bij Herfkens in Baak, aanvangstijd op 28 juni om 14.00 uur. Het comité dat het initiatief heeft genomen voor het herdenkingsmonument zal het zeer op prijs stellen als u als ongetwijfeld zeer betrokken "Boaksen" aanwezig zult zijn

om langs deze weg ook respect uit te dragen naar de slachtoffers en hun nabestaanden. Uiteraard zijn ook betrokkenen of belangstellenden van buiten Baak van harte welkom. Het zal u niet verrassen dat aan de organisatie en het uiteindelijk tot stand brengen van dit respectvolle gedenkmonument de nodige kosten zijn verbonden. Het comité zal het dan ook meer dan op prijs stellen als u een bijdrage kunt en wilt leveren opdat ook in de nog komende jaren wij deze dramatische gebeurtenissen op een passende en respectvolle wijze kunnen blijven gedenken. Uw welkome bijdrage kunt u overmaken op rekeningnummer 32.74.82.923 onder vermelding van "bijdrage luistersteen".

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HVS

COLOFON

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de Historische Vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

REDACTIE

Eindredacteur en layout:

Robert Sesink
Kastanjelaan 23
7221 GC Steenderen
Tel. 0575-450743
Email: robert@sesink.nl

Redactieleden:

Mieke van der Valk
Herman Nieuwenhuis

Correctie: Anneke Parent

BESTUUR

Voorzitter:

Gerard Huetink
Bakerwaardseweg 15
7226 LR Bronkhorst
Tel. 0575-441274

Secretaris/bezorging:

p.a. Diane Teunissen
Bobbinkstraat 28
7223 LW Baak

Penningmeester:

Maurice Cremers
A. Ariënsstraat 35
7221 CA Steenderen
Tel. 0575-555815

LEDEN

Willy Pasman, 0575-452457
Diane Teunissen, 0575-441910
Bertus Rietberg, 0575-452004
Karel Meenink, 0575-451707

ARCHIEF

Ons archief aan de Hofstraat 4 te Baak is op donderdagmiddag voor leden en geïnteresseerden geopend. Email: h-v-s@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt 25 euro per jaar per adres.

Bankrelatie:

Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710,
t.n.v. Hist. Ver. Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten: 5 euro per stuk; 7,50 euro in geval van omvangrijker uitgaven.

ISSN: 1386 - 5943

Oplage: 415

De geschiedenis vanaf de 14e eeuw, deel 1

“Kerkje Olburgen waarlijk eene trouvaille”

“Waarlijk eene ‘trouvaille’ mag dit kerkje heeten, dat, geïnspireerd op voorbeelden uit den Paltz en den Eiffel, aangewezen door Mgr. Van Heukelum, onder leiding van den architect G. Te Riele werd opgetrokken in 1869, naar het ontwerp van W. Mengelberg. Het is zoo frisch en aardig, dat ik niet kan nalaten het door een ruim illustratiemateriaal eene duidelijker toelichting te geven dan door beschrijving mogelijk zou zijn.” (Jan Kalf uit 1906/1908 op blz. 167)

Door Jan Gosselink, Anton Metz en Geert Jansen

Als ik vroeger mijn ouderlijk huis naderde, nadat ik met het pontje de IJssel was overgestoken, viel het me altijd al op hoe fraai de Willibrorduskerk boven de omliggende huizen uit torende. Het staat namelijk op een rivierduin, ontstaan doordat stuifzand langs de IJssel met de wind werd meegevoerd. En ik word nog steeds, net als Jan Kalf, getroffen door het gebouw dat op die prominente plaats staat. Behalve dat het kerkje me aan mijn eigen jeugd herinnert, besef ik hoezeer generaties van mijn familie en die van anderen daar hun eerste voetstappen hebben gezet, er hun godsdienst er hebben beleefd en er uiteindelijk ook zijn begraven. In mijn korte geschiedenis heb ik een aantal ontwikkelingen zelf meegemaakt van verbouwingen, herstelwerkzaamheden en aanpassingen. Zoals het verdwijnen van de beschilderingen in de kruisgewelven en het ontkleuren van de beelden die de pilaren nog steeds sieren. Een aantal is nu “zeventiger jaren bruin” i.p.v. de mooie polychromie. Gelukkig heeft een aantal het loogbad kunnen ontlopen.

Bij het verzamelen van historisch materiaal blijkt dat de geschiedenis van het godsdienstige leven in Olburgen ver teruggaat in de tijd. Daarom begint dit verhaal al in de 14e eeuw. Veel informatie over de allereerste geschiedenis van de voormalige kerken is uitgezocht door Anton Metz en Geert Jansen en is verwerkt in de eerste twee afleveringen. In het derde deel wordt de huidige kerk besproken, zoals Kalf die heeft gezien.

Uiteindelijk zijn op deze manier die historische gegevens achter elkaar gezet en tot een geheel gemaakt, aangevuld met nieuw materiaal. Ook is er dankbaar gebruik gemaakt van het archief van de kerk. Alles bij elkaar geeft het een chronologisch overzicht van de geschiedenis van de kerk. Door gebruik te maken van foto's voldoet het artikel hopelijk aan de wens zoals Jan Kalf die in 1906 formuleerde.

Jan Gosselink

Kapel van de Commanderij

In het artikel in de Zwerfsteen van juni 2010 wordt beschreven, dat er om en nabij 1375 door de Commandeur van de Ridders van de Duitse Orde, wonende op de Hof te Dieren, een kerkhof is gesticht met een kapel op een terrein achter het huis Dierenseweg 2 te Olburgen, waarschijnlijk op het perceel kadastraal Steenderen sectie M nr 84. Nu ligt dit perceel gedeeltelijk onder de rivierdijk. Waarschijnlijk begroeven de ridders hun doden in Olburgen uit angst voor besmetting met de pest, die op dat moment in Europa heerste. De Ridders van de Duitse Orde hadden een overeenkomst gesloten met de boeren van Olburgen over de wijding van een altaar en het kerkhof. Het kerkhof was in tweeën gedeeld: een deel voor de doden uit Olburgen en een deel voor de broeders van de Duitse Orde. De boeren beloofden een kapel boven het altaar te bouwen en hun deel van het kerkhof ook te

onderhouden. De Ridders van de Duitse Orde onderhielden hun eigen deel en droegen tenminste vijf keer per jaar een plechtige mis op. Het is niet bekend hoe lang de kapel en het kerkhof in gebruik zijn geweest. Dus ook niet hoe lang de mensen uit Olburgen er zijn begraven.

Een stukje parochie-geschiedenis

De parochie Olburgen heeft in de jongste geschiedenis nauwe banden gekend met de parochie Drempt. Ook in de Middeleeuwen was er op kerkelijk gebied al een band tussen Olburgen en Drempt.

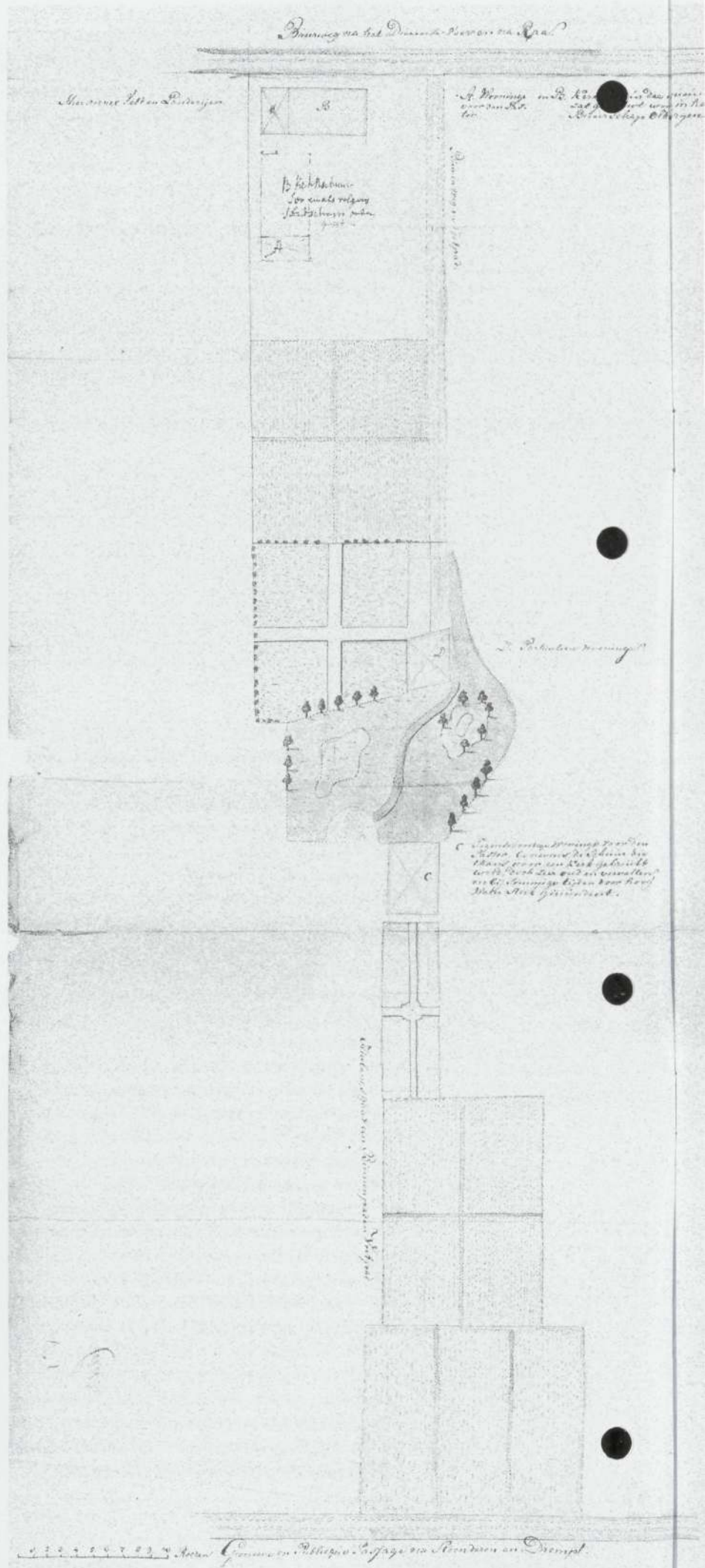
Na de kerstening van deze streken, begonnen door St. Ludger en voltooid in de tijd van de Karolingische vorsten (o.a. Karel de Grote), werden er op veel plaatsen kerken gesticht. Later is men terwille van het bestuur en de organisatie van het bisdom het gebied, dat tot één kerk behoorde, nauwkeurig gaan afbakenen. Zo'n gebied noemde men een kerspel (wij noemen het een parochie).

Kerspel

Kerspel (ook: karspel, kerspil, carspel of carspil) is de middelnederlandse benaming voor een kerkgemeente of parochie. Het kerspel maakte als territorium van een parochie of kerkelijke gemeente van oudsher deel uit van de kerkelijke organisatie van een bisdom. De grenzen dateren veelal uit de 11e of 12e eeuw.

Olburgen behoorde tot het kerspel Drempt. Rha en de Luur behoorden tot het kerspel Steenderen. De mensen van Olburgen kerkten dus in de Sint Gregoriuskerk te Voor-Drempt (nu Ned. Herv. kerk aan de Rijksweg). Het huidige gebouw dateert uit de 12e eeuw, maar rond het jaar 1000 stond daar al een kerk. Tot ongeveer 1580 was dit de parochiekerk voor de Olburgenaars. Daar werden ook hun doden begraven, uitgezonderd in de periode van de begraafplaats van de Duitse Orde vanaf 1375.

De situatieschets: onder de openbare weg van de Hof te Olburgen naar Steenderen en Drempt; boven de weg van Rha naar het Dierense veer (nu Olburgseweg). Als verbinding tussen beide zien wij een binnenweg of voetpad; C is de Bouwmanstede met daarboven laagten met water erin en begroeiing er omheen, D het huis van Willem Aalbers en Helena Wieggers (boek Olburgen p. 330). Boven is de plaats waar de schuurkerk aanvankelijk zou komen, daaronder gestippeld de plek waar hij tenslotte gebouwd is (nu is daar het kerkhof). (coll. Gelders Archief)

Na 1853 werd de katholieke hiërarchie in Nederland hersteld. Dat betekende dat er vanaf toen weer bisdommen en parochies waren. Vanaf de 80-jarige oorlog tot in de 18e eeuw was het immers voor katholieken niet toegestaan hun geloof te belijden, dus ook kerken te bouwen. De katholieke godsdienst was tot 1672 min of meer verboden. Er stonden vaak zware straffen op. Deze situatie verbeterde tijdens de Franse overheersing (1672-1678). Vanaf die tijd werd er meer gedoogd. Men mocht wel een kerk bouwen onder voorwaarde dat die niet direct als kerk herkenbaar was en bovendien mocht het niet monumentaal lijken. De beoefening van de katholieke eredienst werd dus toegestaan in niet opvallende gebouwen. Maar de katholieken moesten grote sommen geld betalen om getolereerd te worden, de zogenaamde recognitiegeld. In de steden ontstonden toen kerken die er als woonhuizen uitzagen maar een kerk herbergden. Op het platteland buiten de grote steden komt een ander bescheiden kerktype voor dat vaak wordt aangeduid als schuurkerk.

Tijdens de reformatie ging de kerk van Drempt, evenals de kerk van Steenderen, over naar het protestantisme. Zij die katholiek bleven, waren dus hun kerkgebouw kwijt. Hun openbare godsdienstoefeningen werden aanvankelijk verboden. In het verborgene werden hun kerkelijke bijeenkomsten op den duur steeds meer getolereerd. In de loop van de 17e eeuw zijn er voor de overgebleven, verspreid wonende katholieken van Hummelo en Toldijk, een deel van Steenderen, Drempt, de Luur, Rha, Olburgen, Ellecom, Spankeren en Dieren kerkdiensten gestart in een schuur aan het Hoefken te Drempt. Geleid door missionarissen-pastors, die er later ook woonden. Zeker vanaf 1701 is daar een vaste pastoor. Drempt was het katholieke middelpunt van de streek.

Vanwege de uitgestrektheid van het gebied begint men tussen 1724 en 1733 tevens kerkdiensten te verzorgen in Olburgen. Vanaf 1733, misschien zelfs al eerder, woont ook de pastoor te Olburgen.

Daarna zijn de pastors steeds in Olburgen blijven wonen en bedienden van daaruit de statie aan het Hoefken. Nu hadden de parochianen van Olburgen de kerk dichtbij, maar moest de pastoor iedere keer naar Drempt. Bij slecht weer of hoog water kon dat in de winter heel moeilijk zijn. Vaak begon op zondag de hoogmis aan het Hoefken een half uur tot een uur te laat. Als ze het wachten moe waren, gingen de mannen alvast naar de naastgelegen herberg om een spelletje te kaarten onder het genot van een borrel.

Deze ongewenste situatie is blijven voortbestaan tot in 1859 de parochie in Achter-Drempt werd gesticht, met een eigen pastoor en een echte kerk.

De Bouwmanstede, kerk, boerderij en particuliere woning

In Olburgen waren de kerkdiensten op de deel

van de boerderij "De Bouwmanstede", nu Capellegoedweg 7, beter bekend als de voormalige boerderij van Everhard Horstink. Deze hoeve wordt ook beschreven in het 'Jubileumboek 1000 jaar Olburgen en Rha' op pag. 64 en in het boek 'Olburgen, Land, huizen en bewoners' op pag. 259. Toch brengen wij dit goed hier nogmaals voor het voetlicht, omdat het gebouw tientallen jaren als kerk en pastorie heeft gediend en omdat onlangs een prachtige plattegrondtekening uit 1782 te voorschijn is gekomen.

De eigenaren van de Bouwmanstede

In 1709 komt de Bouwmanstede in bezit van de weduwe Gerritjen Kraaijvanger-ten Holt op Oldenoever.

In 1730 vererft dit goed op de drie kinderen van haar zoon Jan Kraaijvanger:

- 1/3 deel op Adolf Kraaijvanger te Warnsveld; dit aandeel wordt in 1751 verkocht aan Antony Noortwijck, later aan Everhardus Brands en komt in 1768 in handen van Jan Kraaijvanger en Fenneken Jansen.
- 1/3 deel op Jan Kraaijvanger, getrouwd met Fenneken Jansen, te Baak.
- 1/3 deel op Jantje Kraaijvanger, weduwe Roelofs.

In 1784 sluiten de weduwe Roelofs en de weduwe Fenneken Kraaijvanger-Jansen en haar drie dochters een erfpachtcontract met de RK parochie Olburgen-Drempt over een perceel grond aan de weg naar het Dierense veer voor 10 gulden per jaar om er een schuurkerk op te bouwen.

Bij boedelscheiding in 1789 komt het 2/3 deel van de Bouwmanstede, dat toebehoort aan Jan Kraaijvanger en Fenneken Jansen, in handen van hun dochter Willemina Kraaijvanger, getrouwd met Jan Nuyen. In 1802 kopen zij ook het aandeel van de familie Roelofs erbij, zodat zij dan geheel eigenaar zijn.

De bewoners van de Bouwmanstede

In het begin van de 18e eeuw was de Bouwmanstede verpacht aan Berent Hummelink. Toen deze de boerderij verliet, stond het pand leeg. De RK gemeente Olburgen-Drempt had haar centrum in de schuurkerk aan het Hoefken en wilde diensten gaan verzorgen in Olburgen. Hiervoor stelde de familie Kraaijvanger deze leegstaande boerderij ter beschikking. De kerkdiensten vonden plaats op de deel en in het voorhuis woonde de pastoor. Wanneer men met de zondagsmis op de Bouwmanstede is gestart, is niet precies bekend. De eerste pastoor in Olburgen was Nicolaas Hollanders van Velzen; hij is hier tussen 1724 en 1733 komen wonen. Zijn opvolgers hebben tot 1783 steeds in deze boerderij gewoond.

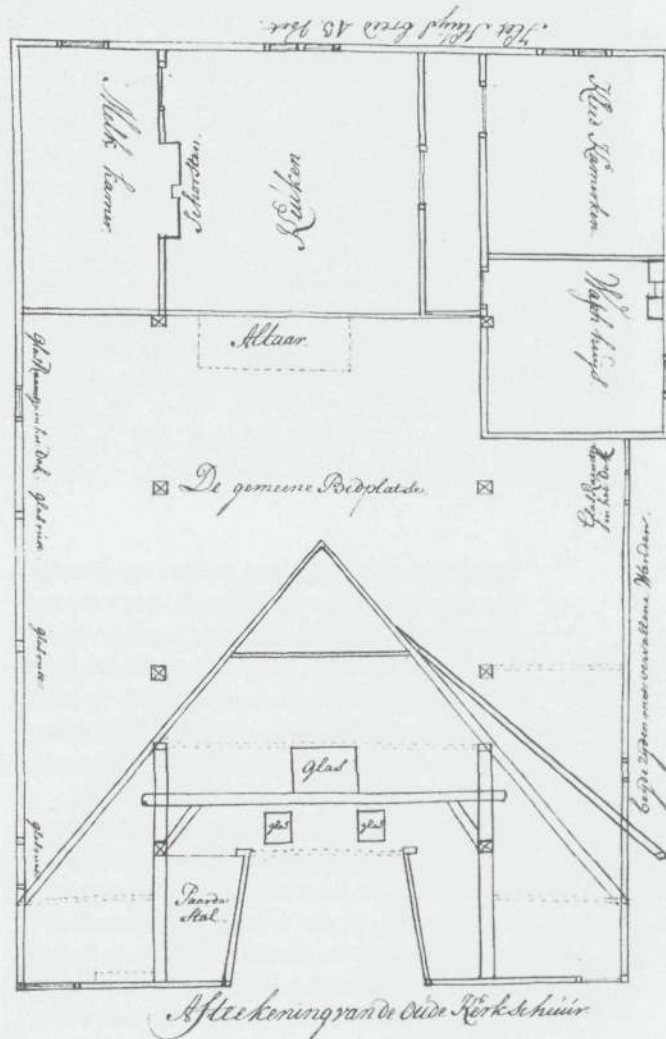
Het gebruik van de Bouwmanstede als kerk had één groot nadeel: het stond niet watervrij. Als in de winter de IJssel buiten de oevers trad, kwam er al gauw water in het gebouw. Toen in de loop der jaren de onderhoudstoestand van dak en wanden achteruit ging, hield de pastoor het ook bij hevige regenval binnen niet droog. Soms regende hij 's nachts zijn bed uit. De familie Kraaijvanger wilde geen kosten maken voor het onderhoud. Ook wilden de eigenaren het gebouw slechts van jaar tot jaar verhuren en niet voor langere tijd, daar er plannen waren er zelf te gaan wonen.

Geld uitgeven voor grote reparaties was voor de RK parochie dus niet verantwoord en daarom ging men na 1780 uitzien naar een ander kerkgebouw en een nieuwe woning voor de pastoor. Pastoor Th. Messing wist dit in 1783 te realiseren en vertrok toen van de Bouwmanstede. De boerderij kwam daarmee ter beschikking van Willemina Kraaijvanger en Jan Nuyen. Zij trouwden in 1784 en woonden als boer op deze hoeve. In 1823 ging de boerderij over op hun schoonzoon Jan Masselink. Na twee generaties Masselink volgden drie generaties Horstink, tot Everhard Horstink in 1996 zijn boerderij verkocht. De Bouwmanstede werd toen aan de landbouw onttrokken en bestemd tot particuliere woning.

Het gebouw

Rond 1800 sloopte Jan Nuyen het oorspronkelijke pand (zie tekening) en bouwde de fraaie boerderij, die op de foto te zien is. De schuur werd er in 1903 naast gebouwd.

In 1986 werd het pand beoordeeld door de gemeentelijke monumentencommissie: "Redelijk gaaf voorbeeld van een uit de 19e eeuw stammende T-boerderij, welke met de begin 20e eeuwse bijshuur een fraai geheel vormt. Het complex is door ligging en uiterlijk van beeldbepalende betekenis voor de omgeving en de geschiedenis van de landelijke bouwkunst". De

Plattegrond in 1782 met de achtergevel. De stallen zijn eruit gesloopt behalve de paardenstal. De deel is in gebruik als kerk (De gemeene Bidplaatse); de indeur is opvallend diep en het voorhuis is niet groot. (coll. Gelders Archief)

De Bouwmanstede rond 2007

commissie adviseerde op 31-8-1987 aan B & W om het pand op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen.

Helaas is deze boerderij in 2008 door brand verwoest; alleen de schuur is blijven staan. ■

• Waterwerk

Erfgoed van Waterschap Rijn en IJssel

Onder de rook van het kleinste stadje van Nederland ligt een polder met een indrukwekkende naam: de Emmer-Zomerkadijk Polder.

Nog opvallender is echter het gemaal op hoge poten, dat sinds 1927 deze polder droog houdt.

Het werkende monument, dat in al zijn een-

voud een ontwapenende charme heeft, kreeg als toepasselijke bijnaam 'de Duiventil'.

Door Henriëtte Marsman-Slot

Gemaal Spaensweerd met uitwateringssluis te Bronkhorst

In 1854 stichtten de Provisoren van het Bornhof te Zutphen een particuliere polder vlakbij het stadje Bronkhorst. De polder, met de wat ingewikkelde naam de Emmer-Zomerkadijk Polder, was zo'n 140 hectare groot.

Het doel staat omschreven in de oprichtingsakte: *'Voor gemeenschappelijke rekening van alle contractanten zal een behoorlijk waterkerende zomerkade worden gelegd, geschikt en in staat om het rivierwater te keren tot een hoogte van 14 voet aan het peilschaal te Zutphen'*. De dijk wordt geacht te beginnen bij de weide achter de Koeweerd en te eindigen bij de brug op de Pierik en sluit daar aan op de Emmerdijk. Vanaf 1871 werden de besluiten van het waterschap opgetekend in notulen en werd er een financiële boekhouding bijgehouden.

In 1927 wordt een nieuwe akte opgesteld met het doel: *'Voor gezamenlijke rekening den Emmer Zomerkadijk Polder in stand te blijven houden...'*. De nieuwe akte is nodig omdat men ook een tweede, nieuw doel heeft, namelijk: *'Voor gezamenlijke rekening den Polder van een bemalingsinrichting te voorzien...'*.

Dat jaar nog geeft het polderbestuur van de Emmer-Zomerkadijkpolder, De Bornhof te Zutphen dus, opdracht voor het bouwen van een

elektrisch gemaal, dat Gemaal Spaensweerd zal gaan heten. Het gemaal is gebouwd door Gebr. Stork en Co te Hengelo.

Gemaal Spaensweerd is het enige gemaal binnen Waterschap Rijn en IJssel dat door een particuliere polder, de Emmer-Zomerkadijk, is gesticht. Het gemaal kreeg al gauw een bijnaam, de Duiventil, omdat het in de uiterwaarden werd gebouwd op hoge stalen poten. De pomp van het gemaal moest namelijk te allen tijde boven hoogwaterniveau blijven.

In 1955 werd de Emmer-Zomerkadijk Polder bij het Polderdistrict IJsselland gevoegd. In 1983 fuseerde dit polderdistrict met het Waterschap van de Baakse Beek. In 1997 volgde de grote waterschapsfusie en ontstond Waterschap Rijn en IJssel.

En hoe verging het dat kleine gemaal Spaensweerd?

Het gemaal staat nog altijd op zijn hoge poten vlakbij de IJssel en is nog altijd in gebruik, zij het wel in een iets moderner jasje. ■

Bronvermelding:

Cultuur-historisch tijdschrift voor Achterhoek en Liemers, Oer nr.3 maart 2012.

Vliegtuigcrash in Baak, 1943

In de maand juni 2013 is het 70 jaar geleden dat er een grote, viermotorige Lancaster bommenwerper neerstortte op de Bakermark in Baak. Ca. 40 mtr. ten Noord-oosten uit de hoek Dollemansstraat – Bakermarksedijk, tussen de boerderij De Dolleman fam. Harenberg, de bakkerij - maalderij van de familie Jansen van de Blauwe Hemel, het woonhuis van Toon van den Bos en het woonhuis van de familie Notten.

Door Marinus Harenberg

De ouderen onder ons kunnen het monotone gedreun van de overtrekkende eskaders bommenwerpers in een schier eindeloze stroom van vliegtuigen zich nog wel herinneren. Het zware geronk klonk allen die hunkerden naar de vrijheid als muziek in de oren, immers elke slag toegebracht aan het industriële hart van Duitsland, het Ruhrgebied zou het einde van de gruwelijke Tweede Wereldoorlog een stap dichterbij brengen. Maar menig- een had toen niet in de gaten dat er geweldige verliezen werden geleden door de Engelsen en de Amerikanen die vooral overdag vlogen. In de nacht van 26 juni 1943 stegen 473 bommenwerpers in Engeland op met als doel Gelsenkirchen. Het nummer R5572 dat op de romp stond, vlak bij de staart, steeg op ca. 00.30 uur in Nottinghamshire en zou ruim een uur later neerstorten in Baak. Er keerden 34 toestellen niet terug, met meer dan 200 bemanningsleden van wie het grootste deel zou omkomen die nacht. Van de 34 toestellen zijn er 16 neergekomen in Nederland, 6 ervan kwamen in de

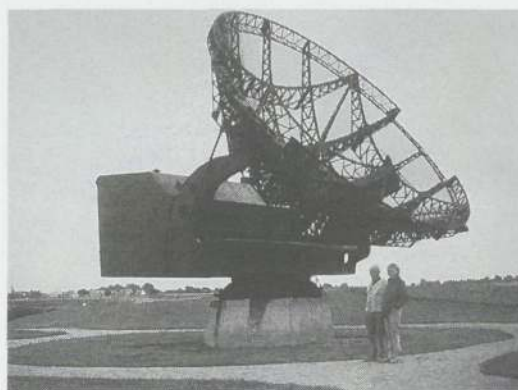
Achterhoek neer tussen een en twee uur 's nachts, o.a. in Gorssel, Epse, Zieuwent, Aalten, Zevenaar en Baak.

Het is interessant de kerkhoven in deze plaatsen te bezoeken waar de slachtoffers begraven liggen.

Verder in de middag verloren de Amerikanen 20 bommenwerpers bij een aanval op Noord-west Duitsland; 275 bommenwerpers waren in Engeland opgestegen. De Duitse Luftwaffe bleek achteraf 9 jachtvliegtuigen te hebben verloren. De Engelse bommenwerpers hadden allemaal een 7-koppige bemanning aan boord. De Duitsers hadden een sterk verdedigingsapparaat, snelle jagers, en een goede communicatie onder elkaar. Denk aan twee radarsystemen bij de "Bloemendaal" en "Til"/ "Borriskamp" in Toldijk, de twee voetstukken van beton staan er nog steeds, dat was voor die tijd een geweldige uitvinding. De geallieerden hadden deze uitvinding van de Duitsers eerst wel onderschat. De installaties konden op 80 km de hoogte en de snelheid bepalen van de bommenwerpers

Formatie B17 bommenwerpers.

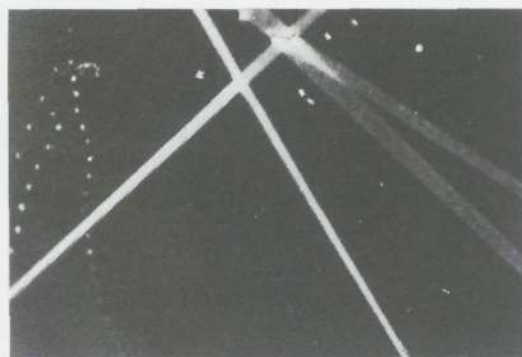

Radarsysteem op voetstuk van beton.

Getroffen stuwdam in het Ruhrgebied.

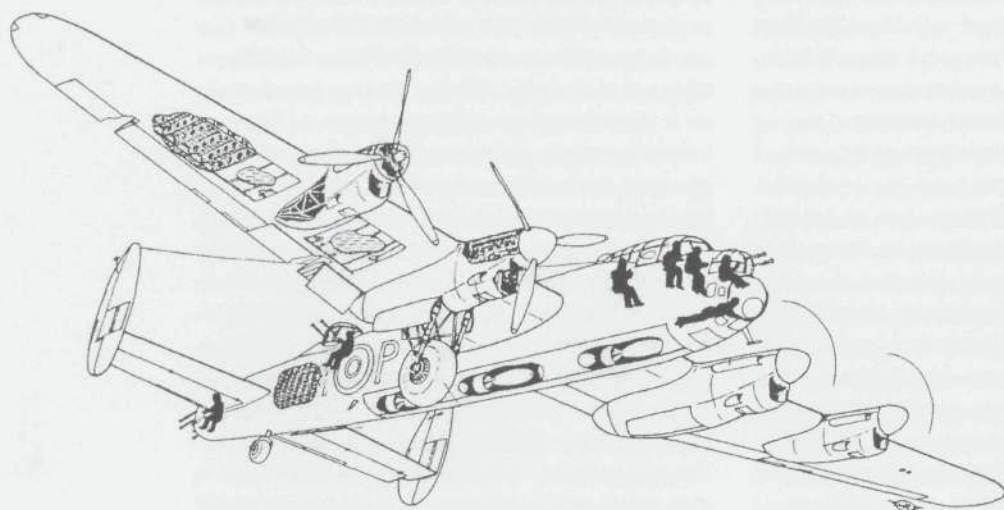
Engelse bommenwerper, gevangen in de stralen van Duitse zoeklichten.

die in aantocht waren. Kwam zo'n vliegtuig per ongeluk 's nachts terecht in een zoeklichtbundel, dan was het voor de Duitse nachtjager een makkie. Later werden er door de geallieerden reepjes zilverpapier uit de vliegtuigen gestrooid, om zo de radarbeelden van de Duitsers te storen.

Dat was voor ons op de grond de andere morgen bij het zien en vinden van al die aluminium stripjes een raadsel. Ook het doel dat gebombardeerd moest worden bleef voor ons allemaal gissen.

We hadden wel gehoord dat ze de stuwdammen van de Möhne-, Sorpe-, en Edersee wilden vernietigen, zodat het water, dus de energie voor de oorlogsindustrie, lam werd gelegd. Hier in Steenderen en Baak werden we lang bang gemaakt voor een geweldig hoge vloedgolf van water ('s winters liep hier ook alles onder water vanuit de IJssel, dijken waren er nog niet) als de stuwdammen zouden breken. Om die stuwdammen te vernietigen waren zeer gedurfde en geraffineerde aanvallen nodig met speciale, roterende bommen die heel laag ca. 15 mtr. boven het wateroppervlak moesten worden gedropt. Het was 's nachts 26 juni om 1.30 uur toen ze me bruut wakker maakten, ze riepen "de Tommies komen er weer aan", er was altijd wel wat te zien in de lucht. Als 12-jarige jongen vond

ik het een avontuur en zag toen nog praktisch geen gevaar. Ik sprong uit bed, toen nog een beddekast, en trok snel wat kleren aan, het kon soms lang duren en koud zijn. Toen ik buiten kwam merkte ik dat het prachtig weer was, licht bewolkt, bijna geen wind en een aangename temperatuur. De beide knechten, van wie een onderduiker, waren ook al buiten. Vader en moeder bleven zo'n beetje tussen de buitendeur en de slaapkamer heen en weer lopen. Ze hielden de wacht voor mijn zusjes en reageerden steeds op wat er buiten gebeurde. Het was weer net als altijd, de zoeklichten stonden met tientallen te stralen in de lucht, het leken net planken, "Planken te koop", zeiden de mensen hier dan. Want soms kruisten de lichtbundels elkaar in de lucht en leek het op afstand net een stel planken. "De eerste formatie is er al overheen", zeiden de knechten, in de richting van Hengelo Gld. zakte het geronk zachtjes weg. Stil werd het echter niet, want vanuit westelijke richting begon het gebrom van vliegtuigen weer aan te zwellen, het was een apart monotoon gedreun. Soms werd het eentonige gebrom verstoord door een lichter geluid. Dat waren de Duitse jagers die om de formatie heenvlogen, ze beschoten de bommenwerpers zodra die in het licht van de zoeklichten kwamen. Dan ratelden de mitrailleurs in de lucht, en af en toe

Rolls-Royce "Merlin"
 V12 cylinder motoren
 elk ± 1500 PK
 Topsnelheid 450 km
 Actieradius 4500 km
 Hoogte plafond ± 8000 mtr
 Lengte 21 mtr
 Hoogte 6 mtr
 Spanwijdte 31 mtr
 Leeggewicht 17 ton
 Max. gewicht 29 ton

hoorden we op de grond luchtafweergeschut bulderen. Het uit het westen opkomende geronk kwam langzaam maar zeker dichterbij. De eerste waren al boven ons toen in het Westen een lichtvlekje zichtbaar werd. Al snel werd ons duidelijk dat dit een brandend vliegtuig was. Oei jongens dit wordt gevaarlijk, het komt precies deze kant op, werd er geroepen. De lichtvlek kwam spookachtig, soms iets achter een wolk, op ons af. Duidelijk zijn nu de op hol geslagen motoren te horen. Plotseling een lichtflits op de grond richting Steenderen en ca. 10 seconden later gevolgd door een zware explosie. Later bleek dat het vliegtuig een bom had verloren, of afgeworpen. Het vliegtuig begon te slingeren en verloor hoogte. Het was een angstaanjagend geluid van de in doodsstrijd krijsende motoren van de aanstormende machine die als een toorts de nachtelijke hemel verlichtte. Waar zal het neervallen? We liepen naar links en even naar rechts om zo het brandende gevaarte te ontwijken. Het toestel was bijna boven ons toen het weer een grote bocht naar rechts maakte, snel hoogte verloor, achter de huizen verdween en daar met een doffe klap op de grond neerstortte. Een grote felle vuurgloed steeg op naar de hemel. Verstard en verschrikt, bijna op de grond liggend keken we naar de vuurzee. Zou er nog een explosie volgen van de bommen die het vliegtuig met zich meedroeg? Of zouden die na een poosje uit elkaar springen als ze te heet werden door het vuur? Hoe zal het met de mensen gaan bij wie het vliegtuig was neergevallen? Zouden er nog mensen in gezeten hebben of zouden ze er uit gesprongen zijn? Deze vragen speelden ons allemaal door het hoofd toen we daar lagen en toekeken en nog niet precies konden bepalen waar het vliegtuig lag omdat het achter de huizen was verdwenen. De beide knechten wilden er al naar toe lopen, maar dat wilde vader Spekkink niet hebben. "Hierblijven", riep hij, "veel te gevaarlijk". Je mocht 's nachts niet buiten komen en overal waren de Duitsers. Het moet ongeveer boven de Posbank zijn geweest dat een Duitse jager, vanuit de dekking van de lichte bewolking, een prooi uitzocht in de voortvliegende RAF-bommenwerpers. De bommenwerpers zelf waren zwaar bewapend, ze hadden o.a. drie zware mitrailleurs aan boord, een in de staart met schutter, een in de koepel en een in de neus. Helaas konden ze de jagers in het donker niet van zich afhouden. En zo werd de 7-koppige bemanning van de Lancaster met kogels doorzeefd. Het ontredde vliegtuig zwenkte brandend uit de groep en boog af naar de IJssel richting Steenderen waar de bewoners werden opgeschrikt door de gierende motoren (propellers afgeschoten en ontregeld) van de naderbij stormende machine die als een spook de nachtelijke hemel verlichtte. Verschrikkelijk

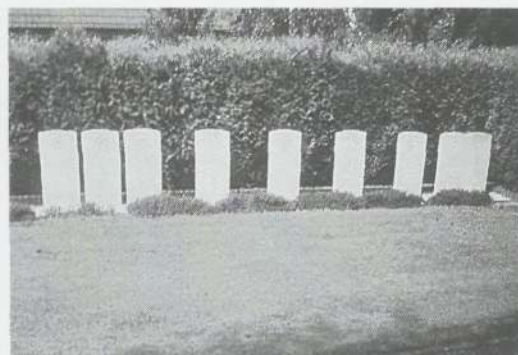
Crashplaats Lancaster bommenwerper op 26 juni 1943 hoek Dollemansstraat-Bakermarksedijk Baak.

moet het drama zijn geweest dat zich enkele minuten na de beschieting afspeelde in de snel hoogte verliezende Lancaster. Het is niet bekend of alle zeven leden van de bemanning nog in leven waren voor het brandende vliegtuig neerstortte. Vermoedelijk waren de meesten reeds dood of zwaar gewond. Het vliegtuig vloog nog vrij hoog toen het getroffen werd en zou de bemanning nog gelegenheid hebben gehad om hun tot ondergang gedoemde vliegtuig per parachute te verlaten? Pilot Davidson was de enige van wie we met zekerheid weten dat hij nog in leven was. Vertwijfeld, misschien in een laatste poging om nog iets te redden dropte hij de bommenlast in het laag gelegen moeras en weidegebied van het "Vreegat" tussen Steenderen en "De Emmer" waarna hij zich met zijn valscherms in veiligheid bracht door op het laatste nippertje uit het vliegtuig te springen. Wat zich precies heeft afgespeeld, zullen we nooit met zekerheid achterhalen, want de Canadees E.W. Davidson is inmiddels overleden in 1988 in Canada. Hij is na de sprong in Duitse handen gevallen en is toen in het kamp Mühlberg aan de Elbe met vele andere geallieerde piloten opgesloten geweest. De felle flits en ca. 10 seconden later een zware knal, die we voor het neerstorten van de bommenwerper zagen en hoorden bleek de bewuste gedropte bom te zijn geweest. Het was een grote "Cookie" bom van 4000 kg die daar neerviel in het moerassige weiland, ca. 250 mtr. ten westen van de boerderij "De Vree" bewoond door de fam. Piet van de Water tussen Steenderen en Rha, en 300 mtr. ten n.o. van de boerderij "De Watermolen" bewoond door de fam. Roor-dink, later Jan en Leike Uenk. Het weiland was

Boerderij de Vree.

van van de heer Markvoort uit Zwolle. Wij, van de "Brandsenberg" uit Baak, fam. Willem Spekkink en Harenberg waren toen de pachters van de grond en hadden daar 15 pinken en koeien lopen, ze hadden geen schrammetje opgelopen. De bom viel in de hoek van de wei tegen de dijk van de Grote Beek. Het gat was wel 10 mtr. breed en 3 mtr. diep. De explosie was zo hevig, dat de prachtige witte boerderij "De Vree" helemaal onder de modder kwam. Ruiten en deuren waren kapot, maar de degelijke en ouderwetse bouwwijze van de gebinten en de muren deed de oude boerderij de explosie overleven. Gelukkig hadden de bewoners tijdig een veilig heenkomen gezocht in de kelder, waar de L.B.O. uit Steenderen de bewoners ongedeerd aantrof. Nu terug naar de crashplaats. Voordat de Lancaster neerviel verloor het nog 2 van zijn 4 motoren, 400 en 800 mtr. van de crashplaats. Toen ik voor het eerst van achter de "Bosmiete" van bakker Jansen van De Blauwe Hemel het wrak zag liggen had ik me daar nog een vliegtuig bij voorgesteld, maar het was een grote, smeulende schroothoop waarin geen vliegtuig meer te ontdekken viel. 's Maandags op weg naar school was het beeld nog hetzelfde, maar het vuur was bijna uit, en het knetterde ook niet meer van de munitie die het toestel meevoerde voor de afweer. 's Middags uit school wilden we even met 4 à 5 jongens "Mica" glas gaan zoeken bij het toestel. De ruiten van de Lancaster waren van Micaglas (soort helder kunststof), een voorloper van plastic. We hadden op school gehoord dat je van dat 4 à 5 mm dikke glas mooie ringen voor om je vingers kon maken. We hadden geluk, geen Duitser te zien, we kropen onder de afrasteringsdraad door, want het vliegtuig lag een meter of 10 van de weg af. We wilden de eerste scherven oprapen toen we een Duitse soldaat vanachter de houtmijt zagen springen en die schreeuwde "Weg" "Weg" "Raus", toen schoot hij een paar maal in de lucht. En bang als we waren, renden we helemaal de verkeerde kant op en hebben wel anderhalve kilometer omgelopen om bij huis te komen. 's Avonds toen ik naar de Knapenvereniging in Toldijk ging heb ik een afschuwelijk beeld gezien. G.J. Haren-

Let op de laatste twee stenen die dicht bij elkaar staan.

berg, grondeigenaar en tevens lijkboer in de buurt, Jan Roordink de lijkistenmaker, Hendrik Donderwinkel (timmerman) en Ab Koekkoek (brandweer L.B.O.) en misschien nog wel een paar meer, hadden zeer grote leren handschoenen aan en liepen met een ijzeren staaf met een handvat om het wrak en trokken de verwrongen resten van het vliegtuig uit elkaar. Vijf lijkisten stonden dicht bij het wrak bij een kuil in de grond met de deksels ernaast.

Af en toe hadden ze wat aan de haak hangen en legden dat in een kist. Het waren allemaal verkoelde resten met stukken uniformen van de vliegers. Een brandweerman of politiemann maande mij door te lopen bij dit afgrijselijke karwei. Achteraf bleek dat er bij het bergen grote fouten zijn gemaakt. Dit vertelde Toontje van boerderij "De Dolleman", dochter van G.J. Harenberg de eigenaar van het land waarop het vliegtuigwrak lag. Zij was toen het gebeurde niet op de boerderij maar in betrekking in Arnhem. Ze was er niet bij en wist er dus ook niet veel over te vertellen, maar wel kon ze zich herinneren dat haar vader vaak heeft verteld dat van de berging van de vliegers niets klopte. Er lagen soms drie armen in een kist, later bleek dat er geen vijf maar zes bemanningsleden zijn omgekomen. Direct na de oorlog zijn er nog schroothandelaren uit Zutphen geweest en hebben de rest wat nog in de grond zat meegenomen. Toen hebben ze volgens Toon van de Bos, buurman, nog een identiteitsplaatje gevonden zodat de zesde, vermiste persoon ook bekend werd. Dat hebben ze na de oorlog bijgewerkt; op het kerkhof in Steenderen kan men zien dat er naderhand een steen is bijgeplaatst, de laatste twee stenen staan dicht bij elkaar. Ook hebben we in 2002 nog een laatste poging gedaan om te zien wat nog in de grond zat van de Lancaster. Samen met Gerrit Gosselink, die belangeloos zijn kraan beschikbaar stelde, en onder leiding van Co Maarschalkerwerdt uit Purmerend, die een deskundige was op het gebied van in de oorlog gecrashte vliegtuigen. Hij bracht ook nog drie medewerkers mee van de stichting A.R.G. 1940-1945 Luchtoorlogsmuseum "Fort Veldhuis" Heemskerk. Er is toen

nog veel klein spul gevonden dat veel historische waarde bleek te hebben. Tijdens de werkzaamheden kwamen veel Baakse mensen, nieuwsgierigen en andere belangstellenden kijken. Er werden vragen gesteld en deze werden helder en deskundig door de mensen van het museum beantwoord. Wat gevonden werd waren o.a. parachutes met gespen en haken, uniformstukken, vliegershelmen, resten van een trui, een thermostaat van de Merlin motor en vele patronen. Deze voorwerpen liggen in het museum in Heemskerk met nog enkele grotere stukken van de Lancaster. Nog een paar wetenswaardige berichtjes die ik gevonden heb in de historie van de gemeente Steenderen, zoals een procesverbaal en een nota. In het procesverbaal staat het volgende:

Procesverbaal nr. 37

"26 juni 1943, te Baak in de nacht van vrijdag 25 juni op zaterdag 26 juni. Omstreeks 1.45 uur in de nacht zag ik Hendrikus Theodorus Dahlhaus, Opperwachtmeester en Postcommandant der Marechaussee te Baak gemeente Steenderen dat in deze gemeente een vliegtuig brandend neerstortte. Ik begaf mij onmiddellijk naar het fel brandende vliegtuig. Het vliegtuig bleek in een perceel hooiland van de heer G.J. Harenberg terecht te zijn gekomen, ongeveer 80 meter van het woon-winkelhuis van W. Jansen en eveneens ongeveer 80 meter van de boerderij van G.J. Harenberg. Omstreeks 2.45 uur, dus een uur later nadat het vliegtuig neerstortte, kwamen leden van de Duitse weermacht, die de omgeving afzetten. Omstreeks 9.00 uur die morgen deelde een Duitse officier mij, relatant voornoemd, mede dat de bewaking over dat vliegtuig aan mij werd overgedragen. Den zelfden dag 's avonds om 21.30 uur werd de bewaking van het vliegtuig overgenomen door Duitse soldaten. Het neergestorte vliegtuig bleek een Engelsche bommenwerper te zijn. Bij en onder het vliegtuig zijn 5 gedeeltelijk verkoolden lijken van de inzittenden gevonden. De lijken zijn gekist, en overgebracht naar het lijkenhuisje van de Algemeene Begraafplaats te Steenderen. Twee motoren van bedoeld vliegtuig lagen respectievelijk 400 en 800 meter van de plaats waar het vliegtuig

neerstortte. Enkele delen van het vliegtuig waaronder delen van de vleugels lagen in de omtrek verspreid. Verdere persoonlijke ongelukken hebben zich niet voorgedaan en schade werd met uitzondering van op het veld staande gewas niet aangericht.. Door den Burgemeester van Steenderen is onmiddellijk een alarmeringsbericht doorgegeven waar opsporing en aanhouding werd verzocht van eventueel afgesprongen piloten. Na melding van bovenstaande gegevens aan het Plaatselijk Hoofd van de Lucht Beschermingsdienst zijn door dezen onmiddellijk telefonische gewaarschuwd de rijksinspectie L.B.D. Den Haag Den Polizei-offizier beim Beauftragten für die Provinz Gelderland te Arnhem tel. 20344, alsmede den Ortskommandant te Doetinchem tel 810 en de Wehrmachtscommandantuur te Arnhem. Waarvan door mij H. Th. Dahlhaus persoonlijk op den afgelegden ambsteed is opgemaakt dit procesverbaal en over gegeven aan de groepscommandant te Laag-Keppel, teneinde te worden verzonden aan den Heer Burgemeester van Steenderen".

Gesloten te Baak, 26 juni 1943.

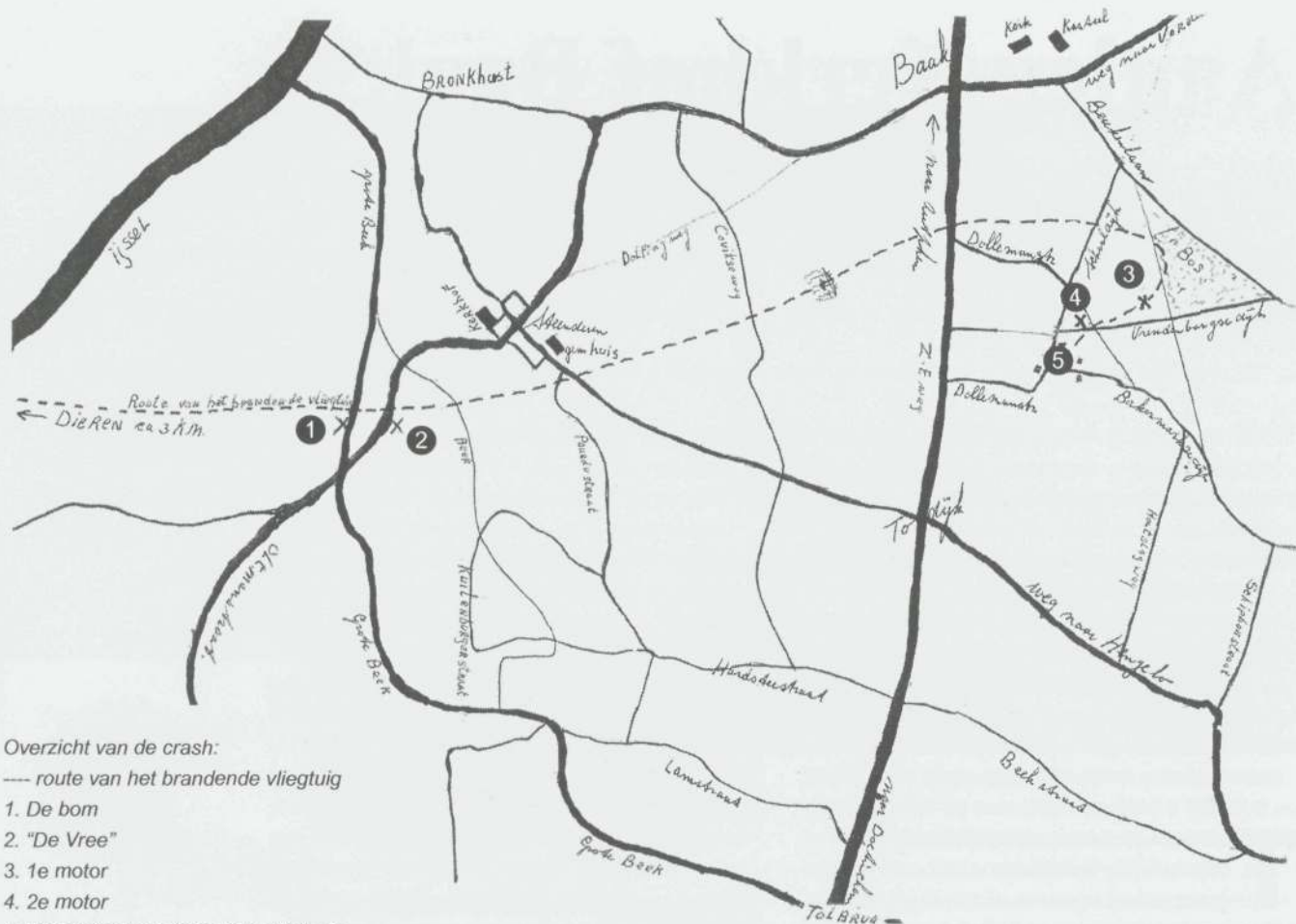
Procesverbaal nr. 41

"Op zaterdag den vier en twintigsten juli 1943, des voormiddags omstreeks 9.00 uur werd mij, Hendrikus Theodorus Dahlhaus, Opperwachtmeester, Postcommandant der Marechaussee te Baak gemeente Steenderen medegedeeld dat te Baak gemeente Steenderen, op een perceel roggeland een olierezeivoir en een zuurstofbus was gevonden. Ik, relatant voornoemd begaf mij naar de aangeduide plaats. Op een perceel roggeland, gedeeltelijk afgemaaid lag een ledig olierezeivoir en een ledige zuurstofbus. 100 Meter Westkant Coöp Baak en Drempt te Baak. Daar bedoelde voorwerpen niet ver verwijderd lagen van de plaats waar het Engelsche vliegtuig op 26 juni brandend neerstortte kan met zekerheid aangenomen worden dat die voornoemde voorwerpen afkomstig zijn van dat vliegtuig. Bedoeld reservoir en bus is gedeponeerd aan het gemeentehuis te Steenderen. Na melding van bovenstaande gegevens aan het Plaatselijk Hoofd van den Luchtbeschermingsdienst zijn door dezen onmiddellijk telefonisch gewaarschuwd de Rijksinspectie L.B.D., Meldingscentrale den Haag. Waarvan door mij Opperwachtmeester H.Th. Dahlhaus persoonlijk op op den afgelegden ambtseed is opgemaakt dit procesverbaal en overgegeven aan den Groepscommandant te Laag-Keppel teneinde te worden verzonden aan de Heer Burgemeester te Steenderen".

Gesloten te Baak, 24 juli 1943.

Nota

Betaald aan G.J. Harenberg te Baak een

Overzicht van de crash:

--- route van het brandende vliegtuig

1. De bom
2. "De Vree"
3. 1e motor
4. 2e motor
5. De crashplaats tussen de 4 huizen

bedrag van fl. 10,00 voor het overbrengen van 5 gesneuvelde Engelsche vliegers van Baak naar de Algemene begraafplaats Steenderen. Voor het twee keer rijden met een met twee paarden bespannen wagen. Een zekere ten Hoopen ontving fl. 3,25 voor het zetten van de namen op de lijkkasten van de omgekomen vliegers. De Fa. Noordink&Zoon te Baak bracht fl. 225,00 in rekening, zijnde de kosten voor 5 stuks doodkisten, gebeitst en voorzien van handvaten en het bergen der lijken van de overledenen. Dit betrof de complete bemanning van de Lancaster R5572:

- Sergeant E.W. Davidson, piloot.
  - Sergeant J.G.V. Williams, navigator.
  - Sergeant J.A. Francis, radiotelegrafist en tevens boordschutter.
  - Sergeant S. Cowgill, boordwerktuigkundige.
  - Sergeant E.W.H. Browne, bommenrichter.
  - Flight Sergeant C.H. Sinclair, boordschutter.
  - Warrant Officer 11 L.F. Sparling, boordschutter.
- Allen Engelsen, uitgezonderd de Canadese piloot.

Het monumentje dat er nooit kwam.

Ook hebben we in 2001 al eens gedacht over een herdenkingsmonumentje langs de weg te plaatsen voor fietsers en toeristen in de zomer-

dag en ze zo te attenderen wat hier in juni 1943 is gebeurd. Het zou tussen de bomen en dicht bij de afrastering komen te staan, dus 10 mtr. van waar het vliegtuig is neergestort. We hebben een schets gemaakt van het monumentje, heel simpel en eenvoudig van steen en beton met een gevonden aluminium balk van het vliegtuig er bovenop en er onder de 6 namen van de vliegers. Met dat idee zijn we naar het gemeentehuis in Steenderen gegaan voor medewerking, hulp, onderhoud en toestemming. We werden afgewezen, we hadden gehoopt op medewerking omdat een jaar ervoor in Rha het wel is gehonoreerd, zie de Zwerfsteen 2001-2 waarin ook de hele oorlogsgeschiedenis van '40-'45 wordt weergegeven in Steenderen en vooral Rha, zeer interessant. We hebben ons wel eens afgevraagd of er nabestaanden voor inlichtingen en informatie zijn geweest over de crash op de Bakermark en op het gemeentehuis in Steenderen. Ik hoop dat met dit artikel dit drama op de Bakermark voor de toekomst in herinnering mag blijven. Met dank aan iedereen die mij heeft geholpen, in het bijzonder Co Maarschalkweert uit Purmerend die mij in het verleden veel informatie heeft verschaft over de lucht oorlog '40-'45. Henk Samberg voor het digitaliseren van de tekst en de foto's. ■

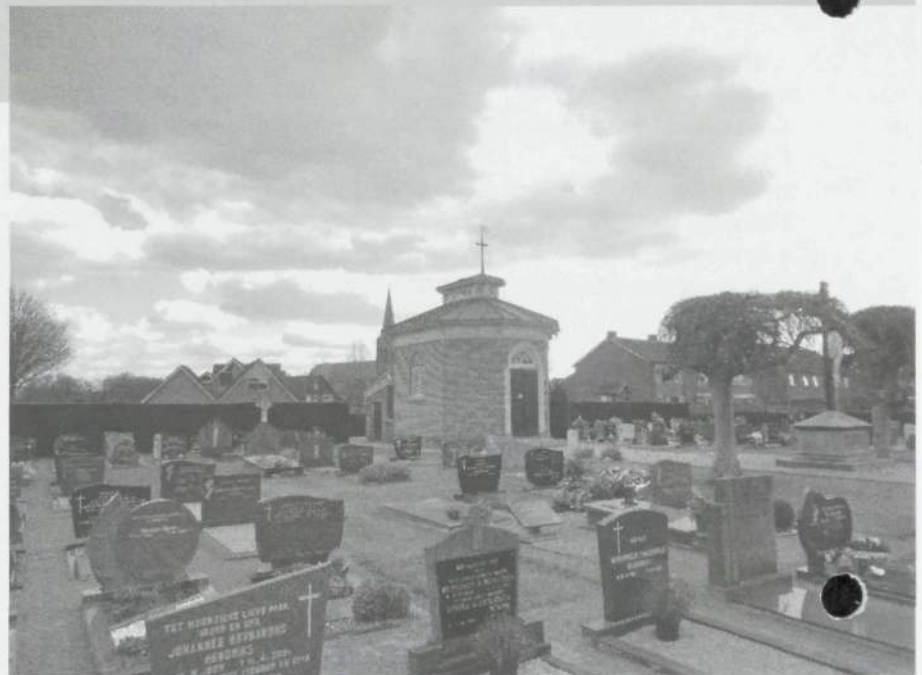
Aanleg Kerkhof Baak

Ter herdenking van het 100-jarig bestaan van de St-Martinuskerk in Baak is er in 1990 een boekje verschenen geschreven door Henk Derksen. In 2012 is dit boekje geactualiseerd en herschreven door Paul Niks. Van zijn hand is ook onderstaand artikel over de aanleg van het kerkhof. Dit verliep niet helemaal zonder juridische strijd, zoals u kunt lezen. Het kerkhof is in 2012 opgeknapt en ook de grafkapel, die dienst deed als opslagruimte, is toen weer in gebruik genomen als kapel. Een bijzonderheid was de eerste begrafenis die plaatsvond op het kerkhof; dit betrof namelijk de beheerder van het kerkhof dhr. Johannes Bieseman.

Door Herman Nieuwenhuis

Tot dusverre werd er te Steenderen, Warnsveld, Vorden en elders voor deze gemeente begraven, doch de wet op de begraafplaatsen van 1829, bepaalde dat de begraafplaatsen buiten de kom van de gemeente moesten liggen. Hier werd aan voldaan door te Steenderen een begraafplaats aan te leggen, bekostigd door rooms en niet-rooms. Maar omdat het gedeelte voor de roomsen bestemd, niet ingezegend mocht worden, waren de inwoners van Baak eropuit om een eigen begraafplaats te hebben. Hetgeen zij ook door gezamenlijke bijdragen tot stand brachten.

Met de aanleg van het kerkhof ging het ook niet zo vlot als men gedacht had. 15 februari 1850 ontving het kerkbestuur van het gouvernement van Z.M. de Koning toestemming om over te gaan tot aanleg van een kerkhof. 10 April werd een stuk grond aangekocht van J.E. Holtslag en begon men met de aanschaf van stenen en verdere benodigdheden om een muur te metselen rondom het kerkhof. Nauwelijks was men echter hiermee begonnen of er kwam bericht van de commissie van de grindweg om het werk te staken, daar het kerkhof te dicht op de weg kwam en dit zou bij een grote begrafenis "de passage" op de grindweg belemmeren. Pastoor W. Verwey stoorde zich niet aan dit bericht en liet het werk doorgaan. Hierna werd door de commissie de bermsloot open gegraven om te beletten dat de benodigde materialen voor de bouw op het kerkhof gebracht konden worden. Pastoor Verwey spoedde zich naar het kerkhof en gaf aan twee

jongelingen, die op het kerkhof aan het werk waren, opdracht om de bermsloot te dichten en verder te gaan met de werkzaamheden. Hiervan werd proces-verbaal opgemaakt en de pastoor alsmede de twee jongelingen moesten op 10 juli 1850 voor de rechtbank verschijnen. Ondanks het feit dat de pastoor openlijk aan de president van de Rechtbank betuigde dat de jongelingen onschuldig en in zijn dienst waren en op zijn gezag de bermsloot moesten dempen, werden zij schuldig bevonden en kregen een boete van negenenvijftig gulden en tweënzeventigeneenhalve cent. Hierna had de commissie wederom een gedeelte van de bermsloot geopend en een sterk eikenhouten hek op de berm vóór de poort van het kerkhof laten aanbrengen, zodat niets op het kerkhof kon worden aangevoerd.

*”Hier rust nu waar hij stierf Joannes Biese-
man;
Wien Jezus teerspijs was op ’t instelfeest er van.
O zalig jongeling wijl hij rein een overtocht,
Na’t heilig oliesel, juist na zijn paaschpligt zocht
Wijl eer’t nog kerkhof was, hij regt uit ’s heeren huis,
Hier’t eerst een plaatsje vroeg bij ’t nog te rijzen kruis”.*

Nadat dit eikenhouten hek een tijdje gestaan had werd het plotseling in de nacht verbrijzeld. Enige dagen hierna kwam de heer van Rappard, president van de rechtbank te Arnhem zich persoonlijk op de hoogte stellen van de toestand. De heer van Rappard was tevens lid van de commissie van de Grindweg. Pastoor Verwey begaf zich met zijn kapelaan A. Herfkens naar de heer van Rappard om de toestand te bespreken. De heer van Rappard gaf op norse toon te kennen, dat indien het eikenhouten hek niet vernield was de zaak een geheel andere wending zou hebben gekregen, doch nu zou er een ijzeren hek voor de poort geplaatst worden om de toegang tot het kerkhof te beletten. Enkele dagen later werd inderdaad het ijzeren hek op de berm geplaatst. Enige tijd later ontving de pastoor van notaris de heer G.J. van Tricht uit Steenderen bericht, dat nu de tijd rijp was om een verzoek in te dienen tot verwijdering van het ijzeren hek. Het was inmiddels januari 1852 geworden en na wat gesprekken over en weer werd het ijzeren hek op 31 januari 1852 verwijderd en de berm sloot gedempt. De twee jongelingen, die op 10 juli 1850 veroordeeld waren tot het betalen van een boete, werden op 14 februari 1851 “gevangelijk” naar Zutphen gebracht om een straf uit te zitten van ca. 9 weken,

waarna zij werden losgelaten. Toen het kerkhof klaar was, werd er een kapel gebouwd, die door middel van collectes door de parochianen bijeen werd gebracht. In 1890 werd een kruis geplaatst op het kerkhof; de kosten hiervan bedroegen fl 213,-. Ook werd in dit jaar een zerk op de grafkelder geplaatst à fl 285,40. De kapel staat er momenteel nog.

Na circa 150 jaar was de kapel, inmiddels een gemeentelijk monument, toe aan grootschalig onderhoud. Het onderhoudsplan is in de periode 2003-2005 uitgevoerd. Na aftrek van subsidies een last voor de parochie van rond fl 100.000,-. In 2012 is het Kerkhof opgeknapt met de aanleg van tegelpaden en stroken gras. De kapel, die jarenlang gebruikt is voor de opslag van begrafenismateriaal, is na een opknopbeurt in 2012 weer in gebruik genomen als kapel.

Eerste graf

Bijzonderheid bij de eerste begrafenis is dat de beheerder van de begraafplaats, Johannes Biese- man in sana domini (op witte donderdag) uit de kerk kwam, waarbij hij zoëven aan zijn paaspligt voldaan had. Hij ging naar het kerkhof om daar een wagen mee naar huis te nemen, waarmee hij enige dagen te voren kalk gebracht had. Hij wordt daar onwel en nauwelijks was hem het heilig olie toegediend of hij gaf de geest in Gods handen over.

Het kerkhof was nog wel niet geheel voltooid, evenwel werd er besloten om hem daar te begraven, zoals een en ander uit het bovenstaande gedicht van pastoor A. Herfkens te lezen is.

Het boekje, waarin o.a. bovenstaand artikel staat, is te verkrijgen bij ‘de Parel van Baak’. Dit boekwerkje beschrijft de geschiedenis van de St.-Martinuskerk. Elke donderdagmiddag in de zomer is de kerk geopend en kunnen bezoekers bij de bezichtiging ervan het boekje aanschaffen. ■

Bronnen:

Boekje: St.-Martinuskerk, geschreven door Henk Derksen en herschreven door Paul Niks.

Foto's: Herman Nieuwenhuis.

Steenderen toen en nu

Straatbeelden van toen gezien vanuit het nu.

Aan de hand van oude foto's die op dezelfde plaats opnieuw genomen zijn, is te zien wat er in de loop der jaren is veranderd.

Huize Baak.

